

# TEORIE LITERATURY

## - OPAKOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Do textu doplňte chybějící výrazy:

*anonymita – beletrie – folklór – písemnictví – píseň – písmeno – pohádka – pověst – psané – ústní – ústní lidová slovesnost – variabilita – vtipy*

Ještě před vznikem písemnictví, tj. \_\_\_\_\_ literatury, se rozvíjela tzv. \_\_\_\_\_. Ta však není jen prastarou záležitostí, rozvíjí se i v dnešní době (např. \_\_\_\_\_). Jejími typickými znaky je \_\_\_\_\_ předávání, \_\_\_\_\_ autora a \_\_\_\_\_ díla (texty se objevují v různých variantách). Mezi typické žánry patří např. \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_ aj. Tyto projevy lidové kultury, k nimž patří např. i hudba, divadlo, tanec nebo výtvarná díla, označujeme souhrnně jako \_\_\_\_\_.

Později než lidová slovesnost vzniká **psaná literatura** (z latinského slova *litera* = \_\_\_\_\_), českým ekvivalentem tohoto pojmu je tedy \_\_\_\_\_. Tato psaná umělecká díla označujeme jako krásnou literaturu neboli \_\_\_\_\_.

## LITERÁRNÍ FORMA: PRÓZA X POEZIE

\_\_\_\_\_ = „řeč nevázaná“ rytmem a rýmem → odpovídá běžnému vyjadřování (věty, odstavce)

\_\_\_\_\_ = „řeč vázaná“, veršovaná → znaky: rytmus, rýmy, melodie

### Do textu o poezii doplňte chybějící výrazy:

*asonanci – rým – rýmové schéma – rytmus – strofa (sloka) – verš – verše volné*

Nejmenším melodickým a rytmickým celkem básně je \_\_\_\_\_, který v grafické podobě odpovídá jednomu řádku. Spojením několika těchto celků vzniká \_\_\_\_\_, která obvykle představuje kromě grafického i myšlenkový celek.

Pro poezii je dále typická zvuková shoda na konci veršů, tzv. \_\_\_\_\_. Pokud tato zvuková shoda není dokonalá a shodují se pouze koncové samohlásky, mluvíme o tzv. \_\_\_\_\_. Pravidelné rozložení rýmů ve strofě se označuje jako \_\_\_\_\_.

Česká poezie je založena na opakování určitého počtu slabik ve verši a současně na pravidelném rozložení slovních přízvuků – ty tvoří pravidelný \_\_\_\_\_. Existuje ale i jiný typ veršů, které nemají jednotnou délku, nebývají rýmované, často ignorují interpunkci a jsou založeny především na melodii verše. Takové verše označujeme jako \_\_\_\_\_.

### Doplňte názvy jednotlivých druhů rýmových schémat:

|         |         |         |         |               |
|---------|---------|---------|---------|---------------|
| A B A B | A A B B | A B B A | A B C B | A B C / A B C |
| rým     | rým     | rým     | rým     | rým           |

## LITERÁRNÍ DRUHY A ŽÁNRY

Veškeré literární texty můžeme rozdělit do **tří LITERÁRNÍCH DRUHŮ**:

\_\_\_\_\_ → základním znakem je **dějovost**, tj. **příběh** → časové a příčinné souvislosti

\_\_\_\_\_ → **vyjádření prožitku**, citu, nálady autora; **nedějová**; většinou veršovaná; typy podle tematiky: milostná, intimní, přírodní, společenská, reflexivní (úvahová)

\_\_\_\_\_ → literární text určený k předvádění na jevišti → **divadelní hra**; **dialogy a monology postav** na scéně, herecké akce; podobně jako epika je **dějové**; může být **prozaické i veršované**

V rámci těchto literárních druhů pak rozlišujeme tzv. **LITERÁRNÍ ŽÁNRY**, tj. skupiny děl se stejnými znaky.

Do tabulky doplňte následující LYRICKÉ ŽÁNRY:

*elegie – epigram – hymnus – óda – píseň – sonet*

| Název lit. žánru | Charakteristika literárního žánru                                                          |
|------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
|                  | báseň k oslavě boha, vlasti, národa apod.                                                  |
|                  | česky <i>znělka</i> , 14 veršů ve 4 strofách (2 x 4 verše, 2 x 3 verše)                    |
|                  | kratší báseň s pravidelným rytmem a výrazným rýmem; nejoblíbenější žánr lidové slovesnosti |
|                  | kritická, vtipná satirická báseň s ostrou pointou na konci                                 |
|                  | oslavná, radostná báseň                                                                    |
|                  | žalozpěv, vyjadřuje smutek nad ztrátou někoho blízkého                                     |

**Do tabulky doplňte následující EPICKÉ ŽÁNRY:**

*báje (mýty) – bajka – epos – kronika – legenda – novela – pohádka – pověst – povídka – román*

| Název literárního žánru | Charakteristika literárního žánru                                                                                                                                                                                                  | Žánr veršovaný<br>x prozaický |
|-------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|
|                         | chronologický záznam historických událostí                                                                                                                                                                                         | V P                           |
|                         | o životě, mučednické smrti a nanebevstoupení světce                                                                                                                                                                                | V P                           |
|                         | postavy nebo místa bývají konkrétní (vazba na historickou skutečnost); mísí se historická skutečnost a smyšlenka                                                                                                                   | V P                           |
|                         | původně lidové vyprávění, smyšlený příběh nevázaný na určitý prostor a čas; hrdina překonává překážky, má splnit nějaký úkol, do děje zasahují nadpřirozené postavy, dobro vítězí nad zlem + ustálené formule, magická čísla apod. | V P                           |
|                         | rozsáhlá skladba, do děje zasahují bohové a mytologické postavy                                                                                                                                                                    | V P                           |
|                         | starobylé příběhy, které vysvětlují vznik světa, stvoření člověka aj.                                                                                                                                                              | V P                           |
|                         | krátký příběh, v němž zvířata, rostliny nebo věci jednají jako lidé; obsahuje mravní ponaučení                                                                                                                                     | V P                           |
|                         | žánr malé epiky – jednoduchý děj, menší spád a napětí                                                                                                                                                                              | V P                           |
|                         | žánr střední epiky – základní dějová linie nebývá přerušována, postavy jsou neměnné, na konci pointa                                                                                                                               | V P                           |
|                         | žánr velké epiky – složitá výstavba, hlavní i vedlejší dějové linie, velké množství postav, které procházejí vývojem                                                                                                               | V P                           |

**Některé literární žánry kombinují znaky lyriky a epiky → LYRICKO-EPICKÉ ŽÁNRY:**

\_\_\_\_\_ – pochmurný děj, tragický konec, rychlý spád, často nadpřirozené bytosti – marný zápas člověka s přírodními (**b. fantastická**) nebo společenskými silami (**b. sociální**)

\_\_\_\_\_ – opak balady, optimistické ladění

**Do tabulky doplňte následující DRAMATICKÉ ŽÁNRY:**

*čínohra – fraška – komedie – tragédie – tragikomedie*

| Název lit. žánru | Charakteristika literárního žánru                                              |
|------------------|--------------------------------------------------------------------------------|
|                  | groteskní hra, směšuje vážné a směšné                                          |
|                  | hra není primárně smutná ani veselá, jde hlavně o charakter hrdinů             |
|                  | hra s vážným obsahem; hrdina se dostává do konfliktu se silami, kterým podléhá |
|                  | kombinuje prvky tragédie a komedie                                             |
|                  | veselohra; předvádí skutečnost tak, že postavy a jejich jednání je směšné      |

**Do textu o dramatu doplňte chybějící výrazy:**

*dialogy – jednání – monology – replika – scénické poznámky – scény – výstupy*

Každé drama je tvořeno \_\_\_\_\_, v nichž mluví pouze jedna postava, a \_\_\_\_\_, v nichž mluví dvě nebo více postav. Promluva jedné postavy bývá označována jako \_\_\_\_\_. Dramata jsou navíc doplněna o tzv. \_\_\_\_\_, což jsou autorovy poznámky určené režisérovi a hercům, aby věděli, co mají na jevišti dělat.

Dramata se dělí na následující části: \_\_\_\_\_ (= **akta, dějství**), které jsou od sebe odděleny přestávkami, \_\_\_\_\_ (= obrazy, výjevy), což jsou dějové jednotky, které se odehrávají v nezměněných dekoracích, a \_\_\_\_\_, což jsou nejmenší jednotky vymezené příchodem nebo odchodem některé z postav.

**KOMPOZICE DRAMATU** (původně členění antické tragédie stanovené filosofem Aristotelem) – **seřaďte jednotlivé části tak, jak po sobě následují:**

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_

**expoze** (= předvedení) – úvodní část seznamuje diváka s výchozí situací (děj, postavy, prostředí aj.)

**katarze** – morální „očistění“ diváka; pojem, který k dramatu přidal filosof Aristoteles

**katastrofa** (řec. *katastrofé* = konečný obrat) – rozuzlení, řešení konfliktu

**kolize** (lat. *collisio* = náraz, srážka) – zápleтка, zvyšující se napětí

**krize** – vyvrcholení konfliktu

**peripetie** (řec. *peripetia* = náhlý obrat) – zvrát v ději, spěje k rozuzlení

**KOMPOZICE LITERÁRNÍHO DÍLA** = výstavba, způsob uspořádání jednotlivých tematických složek

Do tabulky doplňte názvy kompozičních principů epických děl:

*gradace – chronologická – paralelní – rámcová – retrospektivní*

| Kompozice | Charakteristika                                                               |
|-----------|-------------------------------------------------------------------------------|
|           | jednotlivé příběhy zasazeny do hlavního příběhu                               |
|           | na základě časové posloupnosti                                                |
|           | návrat k předešlým událostem; nejprve výsledek děje, potom předchozí události |
|           | stupňující se myšlenková a emocionální intenzita                              |
|           | více dějů se odehrává souběžně                                                |

Samotnému textu literárního díla může přecházet tzv. \_\_\_\_\_ (česky **předmluva**), která obvykle obsahuje seznámení s postavami, prezentuje autorův záměr apod.

Děj literárního díla pak může být uzavřen tzv. \_\_\_\_\_ (česky **doslov**), který obsahuje závěreční shrnutí, vysvětluje hlavní myšlenku apod.

# VYPRÁVĚCÍ POSTUPY

## Způsob vyprávění:

\_\_\_\_-forma – vyprávění vedeno ve \_\_\_\_ osobě, **vypravěč není ztotožněn s žádnou z postav**

\_\_\_\_-forma – vyprávění vedeno v \_\_\_\_ osobě, **vypravěč je současně jednou z postav**

## Pásmo postav x pásmo vypravěče

**pásmo** \_\_\_\_\_ = pasáže, v nichž vypravěč zprostředkovává děj díla, myšlení postav apod. ⇒ většinou spisovná řeč ve 3. osobě

**pásmo** \_\_\_\_\_ = reprodukce řeči postav ⇒ stylizace reálné řeči včetně nespisovných prvků

## Přímá, nepřímá, nevlastní přímá řeč, polopřímá řeč

\_\_\_\_\_ **řeč** – reprodukce řeči postav vypravěčem, je začleněna do pásma vypravěče

\_\_\_\_\_ **řeč** – reprodukce řeči postav

\_\_\_\_\_ **řeč** – **prostředek vnitřního monologu postav**; forma přímé řeči, ale bez uvozovek

\_\_\_\_\_ **řeč** – obsahově patří do pásma postav, formálně do pásma vypravěče (realizována ve 3. osobě); **prostředek vnitřního monologu**

**nepřímá řeč**

*Zavěsila se do něj a řekla, ať ji klidně vidí celé město.*

**přímá řeč**

*Zavěsila se do něj a řekla, ať mě vidí celé město.*

**nevlastní přímá řeč**

*Zavěsila se do něj a řekla, že ji může vidět celé město.*

**polopřímá řeč**

*Zavěsila se do něj a řekla: „Může mě vidět celé město.“*